

NOVI PRISTUP OBRAZOVANJU

prof. dr. sc. Jadranka Damjanov
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3, Zagreb

Sažetak

Novi pristup koji zastupamo neprestano se inspirira svakodnevnim neuspjesima tradicionalnog pristupa. Ono se temelji i na našim znanstvenim istraživanjima. Rezultati istraživanja impliciraju da obrazovanje ne treba biti drugo nego osvještavanje onoga što se opaža, a priprema nastavnika iznalaženje putova i sredstava kako se to nenaporno i učinkovito postiže.

U Centru za kulturu i obrazovanje "Zagreb" od 1992. djeluje Slobodna škola radioničkog tipa za svestrano upoznavanje umjetničkih djela. Studenti povijesti umjetnosti FF i ALU uvode se u novi pristup u vremenu predviđenom za metodiku predmeta likovne umjetnosti. Od 1998. godine i jedan od izbornih predmeta na Odsjeku povijesti umjetnosti izvodi se radionički (moji kolegi: ove godine Paleolitsko slikarstvo).

Novi se pristup može naći u knjigama (v. u prvom redu J. D. *Umjetnost Avantura*) i sada i na webu pod nazivom Metodičke sintagme i paradigme (v. <http://msp.fsb.hr>). Članovi grupe Avangarda, koji rade na projektu metodičkog usavršavanja srednjoškolskih nastavnika likovne umjetnosti, mentori su studentima pa je tako uspostavljena koordinacija između fakulteta i srednjih škola.

Smatramo da novi informatički instrumentarij može biti doista revolucionaran samo ako je pripremljen. Maksimalna individualizacija i maksimalno aktiviranje s jedne strane i interakcijska komunikacija s druge ona su dostignuća koja su, iako funkcioniraju po sebi, dobrodošla informatičkoj revoluciji i nadamo se da će se ugraditi u nju. Da se ne radi o modi nego da iza svih paradigmi stoji stvarni uzorak, pokušao je pokazati Ivan Bogavčić u svom magistarskom radu.

Summary

The new approach to education we are advocating is inspired by everyday failures of the traditional approach. It is based also on our scientific investigations!

The implication of the investigations is that education must make conscious what we perceive and train the educators to find ways and means how to achieve it effortlessly and effectively.

Since 1992, there exist a Free School of a workshop type in the Centre for Culture and Education "Zagreb". Students of the art history at the Faculty of Arts and Academy of Arts are trained according to this new approach in the subject of *How to teach art appreciation* (Methodology of Art).

Since 1998, some subjects (which I teach and the student voluntarily choose) are held on that way (this year: Paleolithic painting). Students in small groups are gathered in workshops and the results are excellent.

The new approach may be found in books (see: J.D.: *Art Adventure*, in first place) and now on the web like: <http://msp.fsb.hr> - Methodic syntagms and paradigms. Because the members of the group Avangarde (11 grammar school teachers) whom we work together are also the student tutors, so the coordination between the Faculty and the Grammar schools makes the new approach in praxis more efficient.

In our opinion, the new informatic instruments can be really revolutionary if they are prepared. The maximum of individualisation and of activating from one side and the interactive communication from the other side, are that achievements of workshop type of education which are functioning by themselves also, but could be welcomed, we hope, by informatic revolution too. Ivan Bogavčić tried to show in his M. A. that the new approach is not only a fashionable thing but a real pattern staying behind.

Neuspjesi tradicionalnog pristupa

Novi pristup obrazovanju neprestano se inspirira svakodnevnim neuspjesima tradicionalnog pristupa. Stari hijerarhijski i centristički način komunikacije ne može funkcionirati ni u obrazovanju jer se relevantne informacije u tim sustavima više ne proizvode.

Neka mi je dopušteno sebe citirati

1998. godina

“Kada smo bili đaci, posve spontano mrzili smo školu. Kao profesorica sve sam činila da je ukidam, dan za danom sve svjesnije, iznutra, postupcima (pokušajima interakcije) i sadržajima (umjetničkim djelima) i sada se nadam da ću napokon dočekati njezin kraj. Naime, u čemu đачka mržnja nije uspjela, a profesorska subverzivna djelatnost samo fragmentarno, učinit će u potpunosti, u velikom zamahu, svjetska metla informatičke revolucije – “not with a bang but a whisper”. Stara će škola nestati tako što će je napustiti, što će se isprazniti, a obrazovanje će se preseliti nekamo drugamo (što se već i događa).” (Jadranka Damjanov: *Opet i iznova o vizualnom odgoju*, Hrvatska revija, 48/98.)

1980. godina

“Križa institucionalnog obrazovanja aktualna već pedesetak godina poprimila je danas u velikom broju zemalja značajke potpunog sloma. Uzroke (ostajući pri obrazovanju samom) nalazimo u tome što se tradicionalni obrazovni sustav, pod pritiskom ogromne količine novih saznanja akumuliranih u posljednjih stotinu do sto pedeset godina i sve većeg broja tendenata na ta saznanja mijenjao uglavnom samo *kvantitativno*. Namjerne, planirane promjene (reformе) izvodile su se gotovo isključivo u smjeru kvantitete: isprva stalnih proširivanja obrazovnih sadržaja, a danas sve više njihova sužavanja. Te su tendencije, na svoj način, izazvale razaranja i samonegaciju obrazovanja kao takvog. ...Proces pasivnog dodavanja sadržaja okončao se vlastitim obrnućem: započela je radikalna redukcija, “amputacija” obrazovnih sadržaja. Ona danas ide tako daleko i poprima takve oblike da *obrazovanje doista prestaje biti obrazovanjem...* Danas je jasno da obrazovanje može postati adekvatnim, da može postati uistinu obrazovanje samo ako *proširi i produbi zahvaćanje svijeta, ako otvori kanale kreativnosti i dopusti proboj zakočene energije u svim smjerovima; ako, dakle, razvije mogućnosti koje su dovoljno općenite da bi svim ljudima bile zajedničke i koje su dovoljno duboko svojstvene čovjeku (njegov specifikum) da bi njihovo realiziranje bilo nenaporno i pružalo užitek, a da su istodobno izvorište svih aktivnosti svijesti.*” (Jadranka Damjanov, Dubravka Janda, Marcel Bačić: *Jezik i umjetnost*, Pitanja, 1-2/80)

“U prošlosti su se stvarale različite proizvodno-komunikacijske strukture, u slijedu jedna za drugom, ili su istodobno postojale, ali nezavisno jedna od druge, što je bilo moguće zbog relativne izoliranosti pojedinih kultura. Danas se različite proizvodno-komunikacijske strukture, različita porijekla i različite starosti guraju u velikoj posudi svijeta te se, zbog međusobnog ugrožavanja, uspijevaju održavati samo reducirane u sheme. No ipak su dovoljno žilave da kočе stvaranje nove proizvodno-komunikacije strukture – **interakcijske** - koja je na pomolu. Interakcijska struktura, onakva kakva se nazire, sadrži u sebi sve vrijednosti ranijih struktura i utoliko je povijesna. Ona osigurava izravnost – ali i složenost, samodostatnost – ali

i otvorenost. Pojedinaac je struktura koja je u izravnoj interakciji sa svim drugim strukturama i u tome je on društvenost, mnogostranost i komunikacija sama. Istovremena prisutnost svih tih shema zastarjelih proizvodno-komunikacijskih struktura rezultira kaosom koji se udvostručuje u dječjoj okolini. Djetetu se iniciraju istodobno vrlo različite okoline, a ono, u nemogućnosti da samo ostvari njihovu sveprisutnost na novoj, višoj razini – podliježe jačoj ili lakšoj shemi ili se gubi u kaosu. Nova bi se okolina, naime, morala u pravom smislu proizvesti prije nego što se kao postupak može predati djeci. Ne mogu je ona sama stvoriti! I premda se zahtjev za revolucionarnim proširenjem okoline svijetu, za novom okolinom, čini kao jedina životna mogućnost, jer se napredak više ne može osigurati bez ravnomjernog strukturiranja okoline kao polja mnogostranih interakcija proizvođača, očito je da se takva struktura još ne proizvodi dovoljno snažno da bi se efikasno mogla udvostručiti. I premda je jasno da se spoznaje visoke informativne vrijednosti (kvalitete) danas više ne mogu proizvoditi na stare načine, odnosno da stare strukture okamenjene u sheme proizvode samo banalne informacije, iniciranje kvalitetne dječje okoline ostaje, zbog spomenuta razloga, samo izuzetna i elitna pojava." (Jadranka Damjanov: *Dijete i okolina*, časopis Umjetnost i dijete Zagreb, 1980. br. 71/72)

Znanstvena istraživanja

Novi se pristup temelji i na dostignućima znanstvenih istraživanja. Istraživanje koje sam provela 1994./95. s 210 ispitanika različite dobi, spola i obrazovanja, a rezultate objavila 1996. pod naslovom *Pogled i slika, Eye movements and pictures*, Hermes, Zagreb, 1996., dalo je zaprepašujuće rezultate (vidi o tome: J. Damjanov, R. Slavečki: *Umjetnost pod povećalom znanosti*, Vidi 3/95, G. Bosanac: *Fizika i metafizika pogleda*, Filozofska istraživanja 1/98, M.V., *Guardare un quadro*, L'Arca 118/97, T. Deme: *Tudjuk-e mit látunk?*, Magyar Iparművészet, 1/97, *Investigation of the Eye Movements and Investigation of Pictures*, <http://doxy.phy.hr/rpezer>). Pokazalo se, naime, da su već posve mala djeca, svi prvoškolci u stanju pogledom rekonstruirati u trajanju od 1' kompoziciju vrlo složenih djela (zrcalnu simetričnost, odnos zlatnog reza) i to svako dijete na svoj vlastiti način, a da o tome na svjesnoj razini ništa ne zna. Pitanje koje se nakon istraživanja nametalo: hoćemo li prihvatiti implikacije činjenice da velika većina ispitanika na osobit, vlastit, ali relevantan način rekonstruira vizualni fenomen pred sobom, dakle i umjetničko djelo, ili ćemo dalje do apsurdnosti tjerati stoljetne neuspjehe. Prihvatanje rezultata istraživanja mijenja svijest pa potreba korjenite preobrazbe našeg stajališta prema odgoju/obrazovanju, školskom sustavu, postaje urgentni zadatak. U čemu se sastoji ili se treba sastojati odgoj, obrazovanje ako prvoškolac jednako uspješno rekonstruira vrhunsko umjetničko djelo u vremenu od jedne minute, kao što to čini odrastao stručnjak, možda čak uspješnije? Čemu ga mi možemo ili trebamo učiti nakon te spoznaje? Gomili činjenica? Nipošto! **Rezultati istraživanja impliciraju da obrazovanje ne treba biti ništa drugo nego osvještavanje onoga što se opaža, a priprema nastavnika iznalaženje putova i sredstava kako se to nenaporno i učinkovito postigne.**

U ovome je trenutku važno uputiti i na to da je istraživanje pokazalo nedvojbeno kako je rješavanje vizualne zagonetke u usmjeravanju pozornosti maksimalno učinkovito, dok su verbalne upute u tome ambivalentno sredstvo.

Slobodna škola radioničkog tipa

U Centru za kulturu i obrazovanje "Zagreb" (cekao@cekao.hr) u Zagrebu već od 1992. godine djeluje slobodna škola radioničkog tipa za svestrano upoznavanje umjetničkih djela. **Temeljna je ideja/praksa: svako se počelo, svako načelo, svaka bitna osobitost djela, svaka umjetnička pojava u radionicama pretvara u događaj/vježbu/igru, sve postaje višeosjetilno iskustvo prebacivanjem iz medija u medij. Uvijek je riječ o individualnom angažmanu sudionika (različite dobi, obrazovanja) i voditelja, da bi sve zajedno bilo "otvoreno vanjskim utjecajima i vlastitim suptilnim unutarnjim fluktuacijama", što su značajke "dinamičkog sustava".**

Studenti povijesti umjetnosti FF i ALU uvode se u ovaj novi pristup u vremenu predviđenom za metodiku predmeta likovne umjetnosti. Novi je pristup objelodanjen u Jadranka Damjanov: *Umjetnost Avantura*, bilježnica, *Art Adventure*, notebook, Hermes, Zagreb 1999. J.D., *Vizualni jezik i likovna umjetnost*, ŠK, Zagreb, 1991. te u brojnim člancima, od kojih spominjemo samo nekoliko J. D.: *Opet i iznova o vizualnom odgoju*, Hrvatska revija, 48/98, G. Bosanac: *Umjetnički samoodgoj čovječanstva*, Zarez, 1/18 2000, G. Bosanac: *Umjetnost – avantura, traganje za smislom* ŠN 30/01.

Od 1998. godine jedan od izbornih predmeta na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta izvodi se radionički. Riječ je o mojim kolegijima, do sada: Crtež, Romaničko slikarstvo, i ove godine Paleolitsko slikarstvo i Moderna (ovo potonje se paralelno odvija i u Slobodnoj školi – Centru za kulturu i obrazovanje "Zagreb"). Grupu čini uvijek maksimalno 20 studenata, rad se odvija radionički a rezultati su izvanredni.

Metodičko usavršavanje srednjoškolskih nastavnika likovne umjetnosti u web prostoru

Najnovije dostignuće u području novog pristupa jest u započetom projektu:

Metodičke sintagme i paradigme. Metodičko usavršavanje srednjoškolskih nastavnika likovne umjetnosti u web prostoru: <http://msp.fsb.hr>.

Grupa nastavnika (11 srednjoškolskih nastavnika, jedan sveučilišni asistent i jedan sveučilišni profesor) koja sebe zove **Avangardom** započela je s **metodičkim opremanjem predmeta likovne umjetnosti** (Projekt metodičko usavršavanje srednjoškolskih nastavnika). Krenulo se od vježbi, igara, zagonetki iz zbornika *Umjetnost Avantura*. Na mreži je već 230 vježbi i 2.250 slika. To je samo početak, a rad se nastavlja. Sve su te vježbe ponuđene za korištenje u I. razredu gimnazije, a ove se godine radi na sličnom opremanju II. razreda. Stranica ima i **pojmovnik** i otvorenu vezu **suradujte s nama**, gdje se očekuju primjedbe, iskustva, prijedlozi svakog tko osjeti potrebu za suradnjom, odnosno originalne vježbe nastavnika, studenata iz cijele Hrvatske koji žele svoja iskustva podijeliti s ostalima (Napomena: cijeli je pothvat izveden vlastitim radom i na vlastiti trošak sudionika.).

Ove godine prvi put krenula je i priprema studenata za radionice, koje izvode u sklopu svoje metodičke prakse u školama, uz pomoć <http://msp.fsb.hr> koristeći vježbe Metodičkih sintagmi i paradigmi, ne više iz knjige, nego s ekrana.

Jasno nam je da su sva dosadašnja nastojanja, istraživanja, iskušavanja novog pristupa bila neka vrsta pripreme za ovo što je danas i nadamo se toga što slijedi.

Naime, novi informatički instrumentarij, čini nam se, može doista revolucionirati obrazovanje samo ako je manufakturno pripremljen. Maksimalna individualizacija i maksimalno aktiviranje s jedne strane i interakcijska komunikacija s druge ona su "manufakturna dostignuća" radioničkog pristupa koja iako funkcioniraju po sebi, dobrodošla su informatičkoj revoluciji i nadamo se da će se ugraditi u nju.

Metodičke sintagme i paradigme trebale bi intenzivirati rad svih nastavnika likovne umjetnosti i postupno dovoditi do, od dosadašnjeg drugačijeg, novijeg, učinkovitijeg obrazovanja u školi i izvan nje. Vježbe koje su posve opremljene uvijek samo iznova i iznova traže komponiranje sintagme jednog sata, sintagme jedne teme, sintagme godišnjeg rada u cjelini, uvijek drugačije, uz pomoć već sada velikog broja ponuđenih paradigmi.

Da se ne radi o ishitrenoj modi nego o **uzorku koji stoji iza svih pojedinačnih paradigmi** (varijanti vježbi, igara, zagonetaka itd.), pokušao je Ivan Bogavčić pokazati u svom magistarskom radu: *Radionički pristup nastavi povijesti umjetnosti*.

Nastavnici iz grupe **Avangarda**, uz financijsku pomoć Ministarstva znanosti i tehnologije, djelomično su se već opremili za svoj svakodnevni školski rad izradivši velik broj dijapozitiva. Svaki je nastavnik (11) sebi izradio oko 2.500 dijapozitiva. Riječ je o vizualnom materijalu koji je potreban za izvođenje vježbi s našeg web prostora, ako se ne raspolaže opremom za izravno projiciranje iz računla, što je slučaj za sada u vrlo u malom broju škola. Potrebno je znati da studenti FF i ALU upravo hospitiraju kod tih nastavnika pa je tako suradnja čvrsto uspostavljena između srednjih i visokih škola i ne može se više dogoditi da student upoznaje novi pristup na fakultetu, a da pri odlasku na hospitacije ondje nalazi situaciju 19. st., bilo u neopremljenosti bilo u zastarjelom pristupu.

Htjeli bismo uputiti na, našim nastojanjima srodna Miroslava Huzjaka, asistenta na Učiteljskoj akademiji u Zagrebu. Njegov materijal na webu namijenjen je u prvom redu učiteljima: <http://sokrat.učiteljska.akademija.hr/>

Životopis

Jadranka Damjanov redoviti je profesor na Odsjeku za Povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od 1958. do 1983. predavala je likovnu umjetnost u srednjoj školi. Doktorirala je 1963. godine. Metodiku povijesti umjetnosti predaje na fakultetu od 1965. godine (do 1983. paralelno s radom u srednjoj školi). Od 1980. godine predaje i studentima Pedagoškog smjera ALU.

Osim brojnih članaka autor je srednjoškolskih udžbenika *Likovna umjetnost I.* ŠK, Zagreb, 1971. (24 izdanja), *Likovna umjetnost II.* ŠK, Zagreb, 1972. (19 izdanja), zajedno s Dubravkom Jandom i Marcelom Bačićem *Likovna umjetnost*, Novi Sad, 1975., zajedno s Dubravkom Jandom *Likovna kultura*, Novi Sad, 1988., te niza priručnika kao što su *Likovna umjetnost 1, 2, 3* i *Metodički priručnik*, Zavod za unapređivanje školstva Hrvatske, Zagreb, 1967/68/69/70. Zajedno s Ksenijom Radulić napisala je školski leksikon *Umjetnost*, Panorama, Zagreb, 1966.

Vodila je istraživanje u sklopu UNESCO-a zajedno s Dubravkom Jandom i Veliborom Jerbićem, koje je objavljeno pod naslovom *Kulturni sadržaji u obrazovanju djece i omladine*, Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb, 1977. (objavljeno i u Parizu: *Le contenu culturel de l'éducation*, UNESCO, Paris, 1978.). Knjigu *Vizualni jezik i likovna umjetnost*, ŠK, Zagreb, objavila je 1991. godine. Potom slijedi istraživanje i knjiga *Pogled i slika, šest djela hrvatskog*

modernog slikarstva u dostignućima eksperimentalne estetike, Hermes, Zagreb, 1996. Od 1992. godine vodi slobodnu školu radioničkog tipa za svestrano upoznavanje likovno-umjetničkih djela u Centru za kulturu i obrazovanje "Zagreb".

Godine 1998. dobila je državnu nagradu "Ivan Filipović" za znanstveni rad. Godine 1999. Objavljuje *Umjetnost Avantura, bilježnica, Art Adventure, notebook*, Zagreb, Hermes. Od 1998. vodi projekt *Zrinski i Europa* (prvi dio objavljen u njezinoj redakciji, DMZUH 2000.). Prevodi, piše za radio i radi na mađarsko-hrvatskim kulturnim vezama (zbornici: *Hrvatska Mađarska, stoljetne književne i likovnoumjetničke veze*, Most, Zagreb, 1995; *Hrvatska, Mađarska, Europa*, I. simpozij mađarskih i hrvatskih povjesničara umjetnosti, DMZUH, 2000. itd.). Vodi metodičko usavršavanje srednjoškolskih nastavnika likovne umjetnosti na internetu.